

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ИНСТИТУТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА – СКОПЈЕ
МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
БАЛКАНОТ: ЛУЃЕ, ВОЈНИ И МИР
ПО ПОВОД 100-ГОДИШНИНАТА ОД БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ
(65 години ИНИ)

ISBN 978-9989-159-68-8

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ИНСТИТУТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА – СКОПЈЕ**

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

БАЛКАНОТ: ЛУЃЕ, ВОЈНИ И МИР

**ПО ПОВОД 100-ГОДИШНИНАТА ОД БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ
(65 години ИНИ)**

СКОПЈЕ, 2015

СОДРЖИНА

1. Катерина Младеновска-Ристовска

Политика на војна и мир: Пердика II и Пелопонеската војна

2. Анета Шукарова

“Polemos panton men pater esti”: македонско-римските војни

3. Драган Зајковски

Тесалоникискиот викаријат во 5 век низ „призмата“ на кореспонденцијата со римскиот папа

4. Драган Ѓалевски

Заплашувањето како дипломатско средство во балканската политика на Василиј II

5. Петар Стевковски

Македонија помеѓу Истокот и Западот: Првата крстоносна војна и нејзината рефлексива врз македонските територии

6. Борче Милошевски

Позицијата на Јован Оливер во хиерархијата на феудалните владетели во македонската област за време на владеењето на Стефан Душан (1331–1355)

7. Boris Stojkovski

Between Habsburgs and Ottomans-Jovan Nenad movement in 1526–1527

8. Тодор Чепреганов

Македонското прашање од Сан Стефано до Букурешт

9. Demeter, Gábor – Bottlik, Zsolt – Csaplár-Degovics, Krisztián

Ethnic maps as instruments of nation-building on the Balkans (1900-1914). The Austro-Hungarian experience

10. Kristina Popova

Against the enemy or against the war?

The Russo-Ottoman war of 1877–1878 and the peace movement in the 1870es – 1880es

11. Biljana Ristovska-Josifovska

Reflection of Russian-Ottoman War 1877–1878 in the Macedonian Memory

12. Mariana Piskova

The Image of the Russo-Ottoman War of 1877–1878 in the Weekly Newsreels and TV Broadcasts of the Bulgarian National Television

13. Anastasia Pashova, Petar Vodenicharov

Focus of the Russian Orthodox Church in the Caucasus during the Russian-Ottoman War 1877–1878 / by “Kavkazki eparhialni vedomosti”

14. Tamaz Putkaradze, Ketevan Phutkaradze Different Geopolitical Orientation and Perspectives of Regional Cooperation on the Caucasus

15. Зоран Тодоровски

Поведението на македонските револуционерни интелектуални сили во Балканските војни

16. Војан Balkovac

Balkan War among the Slovenes

17. Милица Денковска

Претставата за Македонија под влијание на бурните промени на Балканот отсликана низ западноевропската призма: Македонија во германскојазичните патописи од 19-ти век до денес

18. Јасмина Мојсиева-Гушева

Апокалиптичните визији за човечките судбини во Првата светска војна во делата на македонските писатели

19. Лидија Ѓурковска

Економските последици од Балканските и Првата светска војна во индустријата во вардарскиот дел на Македонија

20. Владан Виријевић

Српски воени заробеници во Османлиската империја во текот на Првата светска војна и нивната судбина

21. Вера Гошева

Денови на насилство: Струмица јуни – август 1913 година

22. Мирјана П. Мирчевска

Балкански патишта на различноста: инаквоста во јавниот дискурс во Македонија или за другиот преку стереотипи

23. Драгица Поповска

Идеологија на едно време преку спомен-обележја од Втората светска војна

24. Соња Николова

Методија Шаторов-Шарло во македонската историографија

25. Zlatko Bukač, Goran Đurđević,

Discourse Analysis of Croatian History Textbooks: Representation of National Minorities in Croatian Educational System

26. Anna Alexieva

The Heroes of Bulgarian National Movement in the “Grand Narrative” during the Socialist Epoch

27. Dimitar V. Atanassov

History and Ideology: Grand Narrative Narration Strategies about Bulgarian Medieval History during the Communist Period

28. Milos Damjanović

The Jewish Presence in Kosovo and Metohia during the Balkan Wars and WWI

29. Марјан Иваноски

Македонските емигрантски политички организации во Западна Европа (1956–1990)

30. Зеќир Рамчиловиќ

Миграции на Бошњациите во Македонија по Втората светска војна

31. Катерина Мирчевска

Корените и татковината: македонските бегалци од егејскиот дел на Македонија во НР/СР Македонија (1945–1960)

32. Александар Литовски

Македонците од егејскиот дел на Македонија и Грција во 1945 година

33. Bozo Repe

The impact of Balkan Wars on Yugoslavism in Slovene Lands

34. Kerec Darja

Balkan Wars and *Charitable Activities* in Slovene Lands

35. Маја Nikolova

Children in War – Serbian Schools in Thessaloniki

36. Страшко Стојановски, Јован Ананиев

Балканските војни – сто години потоа: користење на историјата во функција на политичката мобилизација на Балканот

37. Билјана Ванковска

Reconciliation with history: The Balkan Dilemmas

38.Сергеј Цветковски, Горан Зенделовски

Мисии на воен кризен менаџмент на Европската Унија во Западен Балкан:
Гарант за мировни договори и разрешување на конфликти

39.Теон Цинго

Македонската католичка лига

40.Владимир Јанев

Мидраш – креативно толкување на Библијата

41.Јасмина Ристовска-Пиличкова

Војните во Македонија во првата половина на 20 век, нивното влијание и промените кои настанале врз македонскиот традиционален костум

42. Cosmin Ioniță

Imperial Russia and the Balkans at the edge of the Great War. The Eastern Gambit

43. Билјана Попоска, Иванка Додовска

The Diplomacy of the Balkan States toward the Ottoman Empire in the Beginning of the Balkan Wars

44.Силвана Сидоровска-Чуповска

Европа и Македонија (1913–1919)

45.Biró, László

Yugoslav Integration and Macedonia (1918–1939)

46.Jędrzej Paszkiewicz,

The Pan-Balkan Cooperation Concept within the Greek Security Policy during the Period 1930–1934.

47.Sali Kadria

Conference of Ambassadors of Great Powers in London 1912–1913, a Story of Hope or a Disappointment for Albanians

48.Albina Drangoli

Albanian Question in the Secret Treaty of London

49.Исамедин Азизи

Српско-италијанскиот интерес за Албанија

50. Marko Fuček

Youth and Violence in Postwar Yugoslavia: Case Study of Delnice Boarding School in 1948.

51. Дејан Донеv

Современата етика и прашањето на мирот

52. Мишо Нетковски

Новинарите и нивното влијание во креирањето на колективната меморија преку електронските медиуми

53. Александар Симоновски

Народноослободителното наспроти Равногорското движење во однос на македонскиот народ

54. Александар Манојловски

Прашањето за македонските бегалци од егејскиот дел на Македонија во Бугарија и нивното прифаќање во НР Македонија 1944–1952 година

Страшко Стојановски
Јован Ананиев

БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ-СТО ГОДИНИ ПОТОА: КОРИСТЕЊЕ НА ИСТОРИЈАТА ВО ФУНКЦИЈА НА ПОЛИТИЧКА МОБИЛИЗАЦИЈА НА БАЛКАНОТ

Abstract

The establishment of nations and nationalisms in Ottoman Empire, especially in its European part, was connected with the construction of stereotypes which the rest of the World developed for its population, but also and selfidentification of those same people. Negative perception of the region will be confirmed with the Balkan Wars, which marked equally the beginning and the end of Twentieth century. The projection of the Balkan Wars (1912-13) today in the different Balkan nation-states depends of the historic discursive form of interpretation determined from the perception of different national historiographies.

Through anthropological analyses of the documentaries produced by different Balkan states about their role of the Balkan wars, we make effort to determine the different perceptions. Using interdisciplinary approach we are making synthesis of political theories (aspects of political mobilization) and the theories of nationalism, with today known factography of the Balkan wars, and the selective interpretation through national documentary projects of Serbia, Bulgaria, Macedonia, Greece and Turkey. So we are elaborating few of those aspects.

Key words: Balkan wars, Macedonia, Balkan alliance, historical myths, collective identities, documentaries

1. Балканските војни како израз на херојското минато

„Златното доба“ на балканските национални митови во главно се идентификува со два конститутивни елементи: Предхристијанските моќни империи и култури кои се произведени во овој регион и Христијанските средновековни империи кои претходат на османлиската исламска доминација. Она што за грчкиот мит претставуваат античкото класично наследство и средновековна Византија¹, за бугарскиот, српскиот и

¹ Со реформите во образованието, Византија официјално станува дел од грчката национална историја во 1884 година, а истовремено Александар Македонски од освојувач и поробител на Грците се претвора во „апостол на грчката цивилизација и симбол за единство“ (Константинова, 2006: 85).

македонскиот се средновековните христијански Империји, кои имале свои центри на територијата на која денес се протегаат овие национални држави. Сепак, македонскиот мит за „славните времиња“ во голема мера се поклопува со бугарскиот мит за егзистирање на државноста, но и двата го занемаруваат фактот дека Империјалниот модел се темели на триангулацијата вера- владетел- подаништво, а не на национално центричната перспектива на гледање на етно- јазичниот контекст на групната определба. Дотолку српскиот мит во последната декада е поткопан од губењето на територијалната база, која ја рedefинира манифестната содржина по воспоставувањето на независно Косово. Исто така интересно е да се спомене борбата за градење на втемелувачки мит помеѓу претхристијанското античко минато и христијанскиот концепт на историска државност. Доколку во грчкиот случај ваквите дискусии се отворени со создавањето на современата држава во 19 век, во голема мера манифестирани преку борбата за воспоставување на официјалниот јазик на база на античкиот коине- катаревуса, или народниот современ димотики, кај останатите народи дискусиите во голема мера се отвораат по 1990-те. Така во Р. Македонија постои тенденција на преиспитување на „Златното доба“ во корист на античката Македонска империја на Александар Велики, додека во Бугарија се повеќе значајна улога и се придава на предхристијанската Тракиска култура. Мора да се напомене дека доколку „Панправославието“ и „Панславизмот“ отсекогаш наидуваале на поддршка од руската свера на влијание, дотолку, претхристијанската антика, која стана интегрален дел на „Западната цивилизација“, секогаш била поддржувана од Западот. Оттука денешната состојба на повикување на антиката во дел од балканските нации, кои по деведесеттите година на 20 век произлегоа од комунистичките режими, во голема мера е произведена од современата глобализација на мислата и каналзирање на Западот како основен критериум врз кој интелектуалните елити ги вршат дефинирањата.²

Херојското време е исклучиво втемелено на христијанскиот поглед за конструкција на колективни визии за себежртвување во името на

² Процесот на колективното дефинирање го привилегира Западот како стандард, наспроти кој се дефинирани сите „Други“ поради неговата историска, политичка и економска моќ. Луѓето од Западот поседуваат релативна автономија да создаваат слики за туѓите општества, онака како што им одговара поради постоечката политичка нерамнотежа: „Западните антрополози при опишувањата на општествата кои што можеби ги имаат проучено подлабоко и со симпатии, најверојатно ќе се соочат само со својата чест како со контрола на претставите што ги создаваат. Дури и ако оние кои што се опишани ја прочитаат и потоа ја отфрлат таа претстава, не е многу веројатно дека нивното одбивање ќе се чуе во академските и социјалните кругови, кои што за антрополозите се од највисоко значење“. Но тешко е да се најде утеха во сознанието дека мораме да чекаме „Западот да се соочи со својата чест“ како контрола на претставите коишто ги создава (Тодорова, 2001: 89).

другите. Оттука, херојското време следува по „Златното доба“³ и има антиосманлиски и антиисламски карактер. Дури и „албанското“ востание на Скендербег има пред се панхристијански карактер, иако современите историски визии градат поинаква слика на национално херојство. Останатите митови во главно се врзани за националните движења за ослободување и востанијата насочени против Османлиската империја: Првото и Второто Српско востание, Грчкото востание и борбата за независност, Априлското востание во Бугарија, како и Илинденското во Македонија,- но и меѓунационалната борба на балканските народи во периодите на Грчката Македонска борба, Балканските, Првата и Втората Светска војна, па дури и Грчката граѓанска војна, која иако во основа идеолошки базирана, во пракса се претвори на судир на грчката нација-држава со македонското малцинство.

Хероизмот на сојузниците, Балканскиот сојуз, кои во прв ред се прикажани како бранители на цивилизациските вредности (читај вредностите на западната цивилизација), е проследен со делегитимизација на османлиското владеење, односно, паралелно со создавањето на националните визии за минатото се пласира митот за нелегитимноста на Османлиското (турско) присуство на Балканот, т.е. митот за „турското ропство“. Ова истовремено значи позиционирање на регионот како дел од прогресивниот Запад, поглед кој нуди можност за потиснување на негативните стереотипи. Притоа, новите перцепции не ја исклучуваат Русија, која е носител и заштитник на христијанските вредности. Сето ова е проследено со глорификација на војските на Балканските сојузници, но секоја нација држава (Србија, Грција или Бугарија) дава ексклузивитет на сопствените успеси, во исто време минимизирајќи го придонесот на останатите.

Спротивно на овие гледишта, турската документаристика денес го истакнува Хероизмот на османлиската војска како бранители на синтетичките мултукултурни традиции на османлискиот историски контекст. Притоа Исламската култура е недоволно разбрана од новата национална идеологија, која сепак се темели на христијанските традиции, на кои, со исклучок на новоформираната Албанија, се темелеле балканските нации- држави. Ова денес се синтетизира во рамките на

³ Исклучок прави градењето на митови за херојското минато на антиката. Но овие митови не се вернакуларно втемелени и производ на колективната меморија, туку во значајна мера се вештачки продуцирани од институциите на нацијата- држава. Оттука нивното масовно присуство во грчката држава е доказ за силното институционално присуство и користење на механизмите на легитимна присила, додека во случајот на останатите балкански нации, иако постојат, обемот на присуство на ваквите митови е значително помал. Во предговорот на „Сенката на Балканот“, бугарскиот поет Пенчо Славејков пишува: „Нашите народни песни не ја поминуваат границата на 14 век, т.е. не бележат претходни историски настани“.....„Во своите песни тој (народот), за нас ги сочувал имињата на неколку предисториски животни, но не и името на ниту еден единствен крал“ (Брејсфорд, 2003: 171, 172).

обидите за перцепција на Османлиското минато низ призмата на митот за „пакс отомана“.

2. Теорија на виктемизација.

Колективната меморија на националната заедница е зацврстувана преку истакнување на историските моменти на страдање и жртвување во името на групата. Сеќавањето за тешките времиња е искористено од политичките субјекти на националната сегашност како мобилизаторски атрибут кој се користи во моментите на криза на современоста. Многу често во моменти на економска криза националната консолидација е алтернатива за одржување на единството и редот во општеството. Но како што покажа примерот на поранешна Југославија, експлоатацијата на национализмот во политички цели може да доведе до нови национални катастрофи, меѓуетнички, меѓу религиски или меѓугрупни судири кои тешко се контролираат.

Сепак сите балкански историографии конструираат визии за историското минато во кое тие биле жртви во колективна национална смисла. Така она што за грчката историографија претставува митот за бегалците по Грчко- Турската војна, за бугарската е нанесената „неправда“ со укинувањето на „Сан- Стефанска Бугарија“, или епизодите од националното востание како што е масакрот кај Батак, за српската е колективната жртва во „Косовската битка“⁴, но и скорешната историја на национални порази поврзани со насилната дезинтеграција на Југославија, додека македонската историографија фокусот го насочува кон „Букурешкиот мир“ од 1913 година и поделбата на нејзината „етно-географска“ целина. Но она што е впечатливо е дека сите балкански нации-држави, освен Р. Турција, преку нивните национални истории го пласираат митот за „турското ропство“, како мрачен, нелегитимен дел од нивното минато.

Еден од најважните сегменти на читањето на модерните истории произлегува од односот на нациите-држави кон нивното Османлиско минато и воопшто нивното толкување на историјата. Постојат два пристапи кон османлиското наследство на Балканот: Прво, тоа е нелегитимно (митот за турското ропство) претставува црна дупка во историјата на регионот; и второ, османлиското наследство се доживува како легитимен продолжувач на Византиската традиција (Мазовер, 2003: 19, 20).

Првото толкување е темелот врз кој се градеа официјалните истории на балканските нации-држави каде Османлискиот период е само

⁴ Јадрото на митот за косовската битка има три главни компоненти:

1. „Трагична“ - смртта на кнезот Лазар како трагедија за христијанството;
2. Со него умираат „најдобрите“ српски војни и
3. Крајот на средновековната српска држава (Abazi, 2007: 128).

темна страна од нивната историја, а овој период е само пречка во континуитетот на нивните средновековни и антички кралства и модерните нации-држави. Православната христијанска верска и културна традиција на народите на Балканот е ставена во функција на нивната перцепција на Османлиското минато во чии рамки религијата обезбедила опстојување на нивните култури. Последново е основа на градењето на националните митови, како и на она што се нарекува “*славна историја на предците*” (Каракасиду, 2002: 16). Истовремено, во оваа насока се користи фактот дека постои перцепција на Западот за “*Балканот и Јадранот како последна линија на контрола и одбрана од муслиманскиот исток*” (Noris, 1999: 18).⁵

⁵ Ваквото гледиште е проследено со перцепцијата која, со исклучок на Албанија, ја градат балканските нации- држави во однос на процесот на исламизација, како нелегитимен, без разлика дали се одвивал по насилен или мирен пат. Особено во 20 век, ова е искористено од бугарската држава за спроведување на насилна рехристијанизација на нејзините граѓани, додека кај останатите национализми, односот кон муслиманските еднојазичници останува дискурзивен однос кон Другоста, подеднакво продуцирана и од христијанското неприфаќање во групата, но и од одбивањето на муслиманските заедници да се интегрираат во рамките на националната целина.

Студиите за балканскиот национализам од доцниот Османлиски период вообичаено почнуваат со сликата за туркократијата (turkokratia). Аданар, генерално наведува постоење на три претпоставки кои се однесуваат на природата и влијанието од Османлиското владеење:

- Османлиското владеење било „темна ера“ на исламска доминација врз христијаните;

- Дека тоа ги изолира балканските земји од генералниот курс на развој на европската цивилизација; и

- Дека османлиското владеење претставува назадување, односно феудален систем на социо- економска и помитичка експлоатација (Adanar, 1998: 221).

Продолжувајќи со истрагата, за Дејвидсон, историчарите треба да имаат во предвид три ризици:

- Првиот е дека моралните предрасуди мора да се држат настрана. Не може да се претпоставува (како што европјаните најчесто и правеле) дека вестернизацијата е автоматски добра. Ниту пак може да се претпоставува дека не-муслиманските народи од Отоманската Империја оперирале со поголем морал отколку што тоа било случај со Муслиманите. Арминиус Вамберс правилно забележал дека во вжештените денови на Отоманската империја од големата криза во 1876 година, сите народи кои биле поблиску до Истокот ги имале истите морални цели;

- Вториот ризик се однесува на тоа дека сите историчари мора да бидат подготвени за можноста која вели дека влијанието на милетите, дури и ако се докаже, не може да биде единствен фактор помеѓу многуте причини за промени. Ова вклучува: влијание на воените одбрани во отоманството од многуте напади, како што биле на пример оние од Русија во периодот помеѓу 1768 и 1833 година. Потоа развивањето на групи од екстра добри цивилини и воени служби и службеници и професионалните класи кои што го познавале ритмот на Франција и другите западни земји; политичките притисоци од Европските сили и на крај економската доминација на Европа врз Блискиот Исток;

- Третиот ризик е фактот што доказите може да бидат ретки и расфрлени. Повеќето од информациите за историјата на не-муслиманските милети иако се лесно достапни и многубројни сепак може да бидат половични, нецелосни. Па така во повеќето од изворите тема на обработка е локалното влијание на не-муслиманите врз муслиманите а доказите за ова сепак се многу кршливи. Колку често може да се очекува некој да прочита дека еден Турчин рекол: „*ова го правиме вака, или ова сметаме дека треба да е вака, затоа што се*

Второто толкување го разбира османлиското наследство како комплексна симбиоза на турската, исламската и византиската, односно балканската традиција. Тоа се темели на логичката претпоставка дека неколкувековниот заеднички живот морал да изроди и заедничко наследство (Тодорова, 2001: 241).⁶ Балканот е пред се значаен како западна хипостаза на османлиското историско наследство, а неговото значење се зголемува или се намалува во една сложена и индиректна поврзаност со одбивањето или прифаќањето на отоманското минато. Ова е случај особено денес, кога речиси во целиот турски идеолошки и политички спектар се врши темелно преиспитување на Ататурковото републиканско наследство (Ibidem, 74). Мазовер тврди дека во желбата граѓаните на балканските национални држави да станат Европејци треба ни помалку ни повеќе, туку да се одречат од легитимноста на Османлиското минато (Мазовер, 2003: 21). Така, на пример разликите што им биле наметнати на христијанските жители на Македонија во националниот натпревар во почетокот на 20 век, радикално ја нарушиле динамиката на размената, општењето и коегзистенцијата кои постоеле за време на доцната османлиска ера (Каракасиду, 2002: 84).

Историчарите најчесто османлиското владеење го разгледуваат од религиски аспект, при што на опстанокот на Христијанството се гледа како на мачеништво во време на притисок. На црквата и се припишуваат заслугите за зачувување на етничкиот идентитет. Иако Османлиите се претставени како религиозни освојувачи, при што концептуално се спротивставуваат Исламот, од една и Православното и Католичкото Христијанство од друга страна, сепак со ревозобновувањето на Патријаршијата во 1454 година од Мехмед Втори, Православието ги зацврстило своите позиции наспроти Католицизмот (Adanag, 1998: 222, 223).

Во примерот на Турската и Македонската документаристика доминира погледот на колективната жртва која се однесува на муслиманското население во првиот случај, и македонскиот народ во вториот. Притоа, индиректно, муслиманското население се изедначува со модерната турска нација, додека терминот „македонски народ“ упатува на целосно оформен македонски национален идентитет. Двата погледи се

раководиме по грчкиот пример?“ и колку често може да очекуваме некој аутсајдер да заклучи дека „муслиманите го имаат превземено овој Западназам од грегоријанските ерменци, или нешто друго од католичките ерменци, или од ашкенаските Евреи или од Сефарди (Евреин од шпанско или португалско потекло). Од овие причини понекогаш се неопходни шпекулациите (Davison, 1982: 230).

⁶ И покрај фактот дека христијаните мораат да се потпрат на Исламската доминација (забрана за носење на оружје, јавање на коњ, црквите да не доминираат во однос на џамиите и сл.), претставата за „темна епоха“ на Балканот е нарушена со фактот дека освојувања на Османлиската империја донеле период на мир и стабилност за христијаните и додека поголемиот дел од Европа бил вклучен во граѓански и религиски судири во Империјата владее мултикултурна толеранција (Brooks, 2005: 14).

спорни од аспект на прифатливост во историографијата на останатите балкански држави, но и светската современа историографија.

Сепак колективната жртва која ја поднеле балканските војски на сојузниците исто така е издигната на ниво на национален мит. Жртвата на Српската нација е претставена преку оневозможувањето од Големите сили да се ефектуираат територијалните придобивки, особено со формирањето на Албанската држава. Жртвата на грчките војски е опишана во еден дијалог (преписка), кој, во периодот пред навлегувањето на грчките војски во Солун, се води меѓу претстолонаследникот Константинос и премиерот Вензелос, при што Битола (Манастир) како сфера која е дел од грчките интереси е жртвувана за да се добие Солун. Бугарската документаристика, исто така во голема мера се темели на теоријата на виктемизација. Таа потекнува од периодот на склучувањето на договорите за Балкански сојуз, во кои, компромисот за Македонија е перципиран како колективна Бугарска саможртва, понатаму, силно се експлоатира фактот дека војнички Бугарија го поднела најголемиот терет во Првата Балканска војна што не соодветствувало на територијалните придобивки, за да на крајот колективната жртва е надолполнета со „нелегитимната“ интервенција на Романија во Втората Балканска војна, во што се бара и најголемата причина за негативниот исход од војната. Сепак, треба да се напомене дека бугарската документаристика проблемот за ваквите национални катастрофи ќе го лоцира и во нефлексибилноста на бугарските ставови кон Македонија, што настанува како резултат на притисокот на Македонските мигрантски заедници, кои до Балканските војни силно биле инсталирани во воено-политичките кругови, со што де факто вината се проектира врз „Македонските бугари“.

3. Ослободители или освојувачи

Документаристиката на државите од Балканскиот сојуз, за војните, особено за Првата Балканска војна, гради слика за ослободителна војна. Спротивно на ова, турската историографија и документаристика доминантно војните ги прикажуваат како освојувачки. Она што е интересно е односот на македонската документаристика, која како и кај претходно споменатите, е под силно влијание на официјалната историографија. Притоа постои флукуација, особено во однос на Првата Балканска војна, која за разлика од минатото, денес се повеќе се прикажува како освојувачка. Во рамките на поновите документарни проекти на Р. Македонија и Р. Србија се водат вистински дискусии во кои се вклучени подеднакво, официјални историчари од двете земји, но и јавни политички личности, а суштината е во карактерот на српското навлегување во Македонија и со тоа перцепцијата на воените подвизи на Српската војска. Ваквите перцепции во Р. Македонија создаваат слика за сојузничките армии како нови освојувачи и поробители, што конвинуира со веќе споменатата апликација во рамките на националниот мит на теоријата на

виктемизација. Секако, како што споменавме, последната визија и претставата на освојувачкиот карактер на Балканските сојузнички војски е апсолутно апликативна во рамките на современата турска историографија и документаристика.

4. Воени злосторства

Најголемата жртва од Балканските војни било цивилното население, без разлика на политичко- националните афилијации или религиската припадност. Но, сепак, особено по крајот на Првата Балканска војна поголеми биле последиците за муслиманското население. Во рамките на документаристиката на Србија, Бугарија, Грција, па дури и Македонија ова или се занемарува или воопшто не се споменува. Притоа ќе споменеме два класични примери. Првиот се однесува на третманот на воените заробеници во Одринско, особено по падот на градот Одрин, кога за неколку месеци најголем дел од нив починале, или од насилна смрт или од негрижа. Сепак бугарската документаристика се обидува да го релативизира овој факт, тврдејќи дека по долгата опсада, најголем дел од османлиските заробеници веќе биле изнемоштени и болни. Вториот пример се однесува на еден од ретките „судири“ на Македонската и турската документаристика. Во случајот на Македонија, дејствувањето на различните чети и народни милиции внатре на нејзината територија, како и воените подвизи на Македоно- одринското ополчение на Тракискиот фронт, се издигнати на ниво на национално херојство и заслуга во воената победа на сојузниците. Но, во случајот на турските документарни филмови, на дејствувањето на ваквите чети, ни помалку, ни повеќе, им се дава карактер на „христијански башибозук“, а голем дел од злосторствата извршени врз муслиманите цивили се токму нивна заслуга.

5. Различна перцепција на историските факти

Во различните документарни филмови се оди до степен каде што различно се интерпретираат одредени утврдени историски факти. За ова исто така ќе понудиме два примери.

Со цел да да ја оправда политиката на компромис во однос на Македонија, пред се пред македонскиот фактор во Бугарија, бугарската документаристика нуди своја интерпретација на тајниот анекс потпишан, паралелно со договорот за сојуз со Србија. Притоа членот 2 од анексот, кој јасно ја дефинира неспорната зона северно и западно од Шар Планина- во полза на Србија и Источно од Родопите и р. Струма- во полза на Бугарија, е интерпретиран на начин во кој спорната зона е лоцирана северно од демаркационата линија Голем Врв- Охридско езеро. Во овој контекст, прифаќањето да се препушти дел од територијата на Македонија на Србија се оправдува со фактот дека овој регион е со преобладавајќо Албанско и Српско население. Но, членот 2 од споменатиот анекс речиси целата територија на Македонија ја определува како спорна зона, за која доколку

не и се додели автономија, се предвидува медијација на рускиот император.

Вториот пример се однесува на различната интерпретација од српската и бугарската документаристика за воените заслуги при освојувањето на Одрин. Додека за српската страна градот е освоен од српските војски, за бугарија херојството на бугарската армија при неговото освојување е неспорен факт. Интересна е епизодата за предавањето на градот од Шукри паша, кој според едното гледиште градот го предава на мајор Милован Гавриловиќ, притоа делејќи комплименти за храброста на српската војска, додека според друго тој градот го предава на генерал Иванов, исто така делејќи комплименти за храброста на бугарската армија. Дури и да се реалност двата настана, остава впечаток величењето на сопствените успеси, а минимизирањето на туѓите.

6. Нови епизодисти, стари улоги

Новиот поглед на турската документаристика вклучува жестока критика на младотурското движење на кое се придава улогата на триоански коњ, кој со внесувањето на западната идеологија придонел за поткопување на Османлиската воена моќ (неединството и неспособноста на османлискиот офицерски кадар). Ова соодветствува на новите погледи на турската нација-држава врз кои се поголемо е влијанието на политичкиот ислам, во екстремна форма проследен со радикални интерпретации за негативниот карактер на западните идеологии, вклучително и националната. Во новиот серијал на македонски документарни историски филмови, Македонската Борба за Слобода, Ослободителните борби, сојузничкиот придонес и трагедијата на Македонскиот народ во Балканските војни 1912-1913, во делот на балканските војни цел клучен сегмент од филмот е посветен на контроверзната личност на Тодор Александров. Сепак филмот ги нафрла но не и синтетизира гледиштата за различната улога на „левицата“ и „десницата“.

7. 100 години од Балканските војни, одбележувања и чувствувања

Во овој дел накратко ќе го споменеме примерот со прославата по повод 100 годишнината од Кумановската битка, одржана на Зебрењак. Она што треба да се забележи е градењето на нови проекции, кои ги вклучуваат старите феномени на балкански национализам. Иако во говорот на српскиот претседател Николиќ се повикува на зачувување на Европските вредности, сепак, како и кај говорот на Милошевиќ на Газиместан во 1989 година, ова значи исклучување на другите, величање на сопствениот национален дух и подгревање на српскиот национализам. Симболизмот може да се види и во фактот дека настанот беше организиран како собир на

сите Српски лидери. Така покрај водството од Р. Србија на собирот присуствуваше и Милорад Додик како претставник на Босанските Срби, иако во Балканските војни, бидејќи се дел од Австро-Унгарија, босанските срби не учествуваат. На крајот, ова е спротивно од Европските вредности во кои постои заедничко чествување на спротивставените страни, на пр. Заедничките чествувања кои ги организираат Франција и Германија, пример кој не беше следен на Зебрењак затоа што де факто турската страна беше исклучена.

8. Постои и ли заедничка историја на Балканот?

Во овој дел би сакале да се осврнеме на обидот да се понуди нов поглед на состојбите пред и за време на Балканските војни. Имено, во новопродуцираната документаристика, како што се *Edwardians in color: The wonderful world of Albert Kahn*, BBC, 2007 и *SILENT BALKANS_EN, 100 years from the Balkan wars*, Athens-Greece based independent company of Anemon, се прави обид за отстранување на националните дискурси, со што се нуди уникатен поглед кој истовремено нуди елиминирање на политичките цели кои ги има националната документаристика, а акцентот на место на разликите се става на сличностите на културно-етничките ентитети кои егзистирале на овие просори во почетокот на 20 век. Сепак, поради критиката упатена на месијанската природа на национално ориентираните балканистички историски погледи, ваквите алтернативни погледи се уште не се прифатени во различните Балкански нации-држави. Можеби заедничката Евро-Атланска ориентација на регионот во иднина ќе ги промени ваквите стојалишта, а внатрешната интеграција на Југоисточна европа ќе произведе услови за деидеологизација на националните митови, а со тоа и критичко заедничко анализирање на историските факти, вклучително и на оние кои се однесуваат на периодот на Балканските војни.

Заклучок

Балканските војни (1912-13) создаваат можност националните митови на земјите партиципенти да создаваат селективна интерпретација на фактите, при што истите ги прилагодуваат на сопствените политички и национални потреби. Различната презентација на историските факти може јасно да се забележи преку документаристиката на земјите на Балканот. Речиси унифицирано е гледиштето за „нелегитимноста“ на османлиското присуство на Балканот, мит кој подеднакво е субјективизиран од националните идеологии, со исклучок на современа Турција. Врз основа на овој мит, се оправдува воената интервенција во Балканските војни, а злосторствата извршени врз муслиманското население или се занемаруваат или се минимизираат.

Од друга страна, теоријата на виктемизација е подеднакво апликативна и кај историографијата на сојузниците (Балканскиот сојуз), кои изразуваат незадоволство од придобивките кои не ги задоволуваат нивните максималистички очекувања, но и кај Турската и Македонската историографија. Интересно, последната во голема мера митот за националната конститутивност го темели на оваа теорија.

На крајот треба да се забележи постоењето на алтернативно презентирање на историските факти, во кои националниот дискурс нема изразито влијание. Истите се производ на теоретската матрица за национализмот како идеологија која е производ, а не последица на нацијата-држава. Токму последното, нема изразена политичка димензија, или доколку постои, истата не е продукт на националните политички цели на Балканските држави.